

## نقش حوزه علمیه در تبیین ولایت فقیه

خدیجه حشمتی<sup>۱</sup>

### چکیده

دین اسلام آخرین دین آسمانی است و تا روز قیامت ادامه دارد. دین، حکومت و اداره‌ی امور جامعه است. لذا همه‌ی جوامع از هر طبقه و قشری ناگزیز به داشتن حاکم، رهبر و مدیر هستند. حکومت اسلامی هم همین طور نیازمند یک رهبر و حاکم است تا امت اسلامی را از شر دشمنان نجات دهد و در جهت برقراری عدالت، ایجاد نظم و امنیت در جامعه تلاش کند ولی فقیه که رهبری جامعه اسلامی و اداره‌ی امور مسلمانان در عصر غیبت را بر عهده دارد شرایط و ویژگی‌هایی دارد و ما نسبت به ولی فقیه وظایف و مسئولیت‌هایی را بر عهده داریم لذا هدف از این تحقیق بررسی وظایف و مسئولیت‌های مردم و حوزه‌ی علمیه در قبال ولایت فقیه می‌باشد. مطالب در این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی و به شیوه‌ی کتابخانه‌ای گردآوری شده است. و از این تحقیق نتیجه می‌گیریم که انقلاب اسلامی از ابتدا با روحانیت عجین شده است پس حوزه‌ی علمیه نقش مؤثری در تبیین اندیشه‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی دارد.

**واژگان کلیدی:** ولایت، ولایت فقیه، حوزه علمیه، تبیین.

---

1. طلبه فارغ التحصیل سطح 2، مدرسه علمیه نرجسیه، شهرستان سنقر.

## مقدمه

پیروزی انقلاب اسلامی نتیجه‌ی سال‌ها مجاهدت علما، مردان و زنان با ایمان در رأس آن‌ها مرهون رهبری بی‌نظیر مردی از سلاله پیامبر، مردی سرشار از ایمان و تقوا دارای روحیه‌ی شکست ناپذیر بود.

نتیجه‌ی مجاهدت بی‌نظیر حضرت امام خمینی(ره) ایستادن مقام قامت ملت شریف ایران در مقابل رژیم مستبد و فاسد پهلوی بود. امام خمینی(ره) در آن زمان عملاً در جایگاه ولایت فقیه واقع شده بودند و اکثریت مردم رهبری ایشان را پذیرفتند. با پیروزی انقلاب اسلامی و استقرار حکومت اسلامی با محوریت ولایت فقیه ایشان نقش خود را در تحقق اندیشه‌های ائمه معصومین: در ایجاد حکومت اسلامی شایسته با مقام مؤلفه‌های آن ایفا نمودند. پس از ایشان هم مقام معظم رهبری براساس رهنمودهای آن پیر سفر کرده فصل جدیدی از فعالیت را در حوزه حکومت اسلامی و ولایت فقیه شروع کردند. اهمیت ولی فقیه و نیاز به فقیه نیاز فرازمانی و فرامکانی نسبت بلکه هیچ جامعه‌ی بزرگ و حتی کوچکی نیست مگر اینکه نیاز به مدیر، رهبر و رئیس دارد.

لذا ضرورت دارد در این مجال به بررسی این نکته بپردازیم که نقش حوزه‌ی علمیه در تبیین ولایت فقیه چیست؟ و چه وظایفی را مراکز علمیه در قبال این امر مهم بر عهده دارند؟ در آخر این مقاله ابتدا به مفهوم‌شناسی وازه ولایت و سپس به بررسی آیات و روایات مربوط به ولایت و وظایف ولایت فقیه در عصر غیبت و در پایان به نقش حوزه‌ی علمیه در تبیین ولایت فقیه پرداخته است.

آقای محمدصادق مزینانی در مقاله خود با عنوان نقش حوزه در پاسداشت اندیشه ولایت فقیه یک فصل در رابطه با موضوع من کار کرده است با این تفاوت که من ابتدا به مفهوم‌شناسی ولایت فقیه و بررسی آیات و روایات مربوط به ولایت پرداخته‌ام.

## مفهوم‌شناسی

### 1. مفهوم ولایت

ولایت در لغت به کسر واو (اسم مصدر) و به فتح واو (مصدر) از ریشه «ولی» است که در لغت به معنای «قرب: نزدیک بودن، پشت سر هم قرار گرفتن»<sup>۱</sup> «نصرت: یاری کردن»، «امارت: سرپرستی کردن) و دوستی<sup>۲</sup> آمده است.

راغب اصفهانی برای واژه مفهوم دقیقی را ذکر کرده است؛ وی می‌نویسد: «الْوَلَاءُ وَ التَّوَالِي، آن است که دو چیز یا بیشتر به گونه‌ای کنار هم قرار گیرند که بین آن‌ها چیزی غیر از آن‌ها فاصله نیندازد. این واژه استعاره آورده می‌شود از قرابت از جهت مکان، قرابت از جهت نسبت، قرابت از جهت دین، قرابت از جهت دوستی، قرابت از جهت نصرت و قرابت از جهت اعتقاد و باور. وَلَايَت (به فتح واو) به معنای یاری رساندن و وَلَايَت (به کسر واو) به معنای سرپرستی امور است.<sup>۳</sup>

در نهج‌البلاغه نیز واژه (والی) 18 بار، و (وَلَاة) جمع والی 15 بار، (ولایت و ولایات) 9 بار به کار رفته و در تمامی این موارد، همان مفهوم امارت و حکومت سیاسی است.<sup>۴</sup>

ولایت واژه‌ای عربی که از کلمه ی ولی گرفته شده است. در لغت به معنای آمدن چیزی است در پی چیزی دیگر. بدون آنکه فاصله‌ای در میان آن دو باشد. لازمه‌ی توان و ترتبی قرب و نزدیکی آن دو به یکدیگر است. مقصود از واژه ولایت در بحث ولایت فقیه آخرین معنای مذکور یعنی سرپرستی است.

ولایت به معنای سرپرستی خوددارای اقسامی است. ولایت در محدوده تشریع اسلامی گاهی به معنای تصدی امور مردگان یا کسانی که بر اثر قصور علمی یا عجز علمی یا عدم حضور نمی‌توانند حق خود را استیفا کنند آمده است؛ سه ویژگی باید داشته باشد: اجتهاد مطلق، عدالت مطلق، قدرت مدیریت و استعداد رهبری.

---

1. فراهیدی، ترتیب کتاب العین، ماده (ولی)؛ زمخشری، أساس البلاغه، ص 509؛ ابن فارس، مفایس الغة، ج 6، ص 141.

2. ابن منظور، لسان العرب، ماده (ولی).

3. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، واژه (ولی).

4. ر.ک نهج‌البلاغه، نامه 89، 216، 10 و خطبه 216، 25.

در واقع ولایت یک نوع اتصال و پیوند می‌باشد که موجب تصرف و دخالت مردم می‌شود معادل واژه‌ی ولایت را می‌توان سرپرستی و مدیریت نامید مصداق کامل و مقام این مدیریت و سرپرستی اداره‌ی حکومت و مدیریت اجتماعی است.<sup>1</sup>

در جایی دیگر آمده است که ولایت به این معناست که آمدن چیزی به دنبال چیز دیگر بدون اینکه فاصله‌ایی میان آن دو باشد و لازمه‌ی چنین قربتی نزدیکی و قرب آن دو چیز با یکدیگر می‌باشد.<sup>2</sup> واژه ولایت در کاربردهای اصطلاحی، مفاهیم گوناگونی دارد که آگاهی از آنها، درک عمیق مفهوم آن را در موضوع ولایت فقیه آسان‌تر می‌کند. برای ولایت در معنای اصطلاحی 3 معنا را می‌توان برشمرد.

معنای اول: تفسیر قرآن کریم و احکام، حل مشکلات فقهی و دینی مردم، بیان حلال و حرام، پاسخگویی به شبهات آموزش مناسک به مردم به طور کلی مرجعیت دینی مردم است.  
معنای دوم: ولایت به معنای سرپرستی و مدیریت اجتماعی و سیاسی، قضاوت، اعلام جنگ و صلح، انتقاد پیمان نامه‌ها بین کشورهای دیگر، اخذ مالیات و در یک کلام ریاست بر امور مسلمانان است.  
معنای سوم: ولایت معنوی و عرفانی و تربیت روحی و سیر و سلوک مؤمنان و خلافت بر مردم با نشان دادن اسما در صفات الهی است.<sup>3</sup>

## 2- مفهوم ولایت فقیه

ولایت به معنای سرپرستی است و گاهی مربوط به امر خاص است مانند ولایت پدر بر فرزند و زمانی مربوط به امور عامی است و در ارتباط با مردم و جامعه می‌باشد بدیهی است در هر صورت خصوصی و عمومی هرگونه دخل و تصرفی که از طرف ولی انجام می‌گیرد باید حتماً به نفع موای علیه افراد (تحت سرپرستی) باشد و حتماً باید در اعمال ولایت مصلحت افراد در نظر گرفته شود. در اصل ولایت از ولی به فتح واو و سکون لام و یاء می‌باشد ولی دلالت بر وجود پیوند و پیوستگی بین دو چیز و دو شخص می‌باشد ارتباط هماهنگ بین دو چیز سلطه از یک طرف و تحقیر از طرف دیگر

---

1. پیش‌فرد، چالش‌های فکری نظریه ولایت فقیه، ص 27.

2. جواد آملی، ولایت، فقاقت و عدالت، ص 122.

3. مطیع، اندیشه اسلامی 2 با رویکرد و نیاز محور، ص 160.

را نفی می‌کند طرفین دارای رابطه و تکلیف متقابل و هردو در خدمت یک هدف مشترک و مقدس می‌باشند والی و مولی علیه در کنار هم در برقراری قسط و عدل و نظم جامعه تلاش می‌کنند خداوند بندگان خود را از تاریکی‌ها بیرون می‌برد و بندگان خاص او با میل و رغبت هرچه تمام‌تر تسلیم خواست او و خود را از تاریکی‌ها به مدد خداوند بیرون می‌کشند.<sup>1</sup>

## ولایت از منظر قرآن کریم

می‌خواهیم معنای ولایت را از آیات کریمه‌ی قرآن بیرون کشیم و استنباط و استخراج کنیم تا ببینیم که اصل ولایت چه اصل مدرن متری جالبی است و چگونه یک ملت، یک جمعیت، پیروان یک فکر، عقیده، اگر دارای ولایت نباشند، سرگردان هستند. در سایه‌ی این بحث، این مسأله را درک و احساس خواهید کرد و به خوبی خواهید فهمید چرا کسی که ولایت ندارد، نمازش نماز، روزه‌اش روزه و عباداتش عبادت نیست؟

به خوبی می‌توان با این بحث فهمید که چرا اگر جامعه و امتی ولایت ندارد، اگر همه‌ی عمر را به نماز و روزه و تصدق اموال بگذارند، باز لایق لطف خدا نیست؟ و خلاصه در سایه‌ی این بحث؟ معنای احادیث ولایت را می‌توان فهمید؛

از جمله‌ی این حدیث معروف؛ اگر مردی شب‌ها تا صبح بیدار بماند و تمام عمر را روزه بگیر (نه فقط ماه رمضان را) و تمام اموالش را در راه خدا صدقه دهد و در تمام دوران عمرش به حج برود، در حالی که ولایت ولی خدا را نشناخته باشد تا از او پیروی کند و تمام اعمالش با راهنمایی او باشد، این چنین آدمی، هر آنچه که انجام داده است، بیهوده و بی‌ثمر و خنثی است.

مسأله ولایت در دنباله‌ی بحث نبوت است و چیزی جدای از بحث نبوت نیست. مسأله‌ی ولایت، در حقیقت تتمه و خاتمه‌ی بحث نبوت است.

ولایت امت مسلمان و ولایت آن جبهه‌ای که در راه خدا و برای خدا می‌کوشد، به این معناست که میان افراد این جبهه، هرچه بیشتر اتصال و پیوستگی به وجود آید و هرچه بیشتر دل‌های اینها به

---

1. احمد، آذری قمی، قرآن و ولایت فقیه، ص 45-46.

پس وظیفه حوزه‌های علمیه این است که باید جایگاه ولایت فقیه را برای مردم و طلاب و روحانیون تبیین کند تا شاهد پیروی آن‌ها از ولی فقیه باشیم. اگر جایگاه ولی فقیه به درستی تبیین و نشان داده شود بدون شک هم مردم پیروی خواهند کرد زیرا که ولی فقیه کسی است که حق ندارد برای غیر خدا امر و نهی کند اگر معنای درست ولایت فقیه برای مردم گفته شود همه‌ی مردم خواهند پذیرفت و هم از ولی فقیه پیروی و اطاعت می‌کنند.

علامه مصباح یزدی می‌فرماید: تلاش برای تبیین جایگاه ولایت فقیه تلاش برای بقای نظام اسلامی است و هر گونه تلاش برای خدشه دار کردن ولایت فقیه ضربه زدن به پایه‌ها و بنیان‌های نظام اسلام است.

امروزه در عالم تنها یک نظام اسلامی وجود دارد و آن هم کشور اسلامی ایران است و خداوند این نظام را به برکت خون هزاران شهید به ما عطا فرموده است. ایشان می‌فرمایند: نظام جمهوری اسلامی ایران با ولایت فقیه گره خورده است به گونه‌ایی که مگر ولایت فقیه حذف شود دیگر نظام اسلامی باقی نخواهد ماند.<sup>1</sup>

### **جهاد تبیین یکی از مهم‌ترین وظایف حوزه‌های علمیه**

انقلاب اسلامی ایران چند تفاوت اساسی با حکومت‌های دیگر دارد.

حکومت اسلامی ایران همیشه و در همه جا پایبند به ارزش‌ها بوده و هست اما در حکومت‌های دیگر بحث حاکمیت بیش از هر چیز دیگر مطرح بوده و هست. ولی در انقلاب اسلامی ارزش‌ها حرف اول را می‌زنند. این ارزش‌ها تفاوت مهم انقلاب اسلامی با سایر حکومت‌هاست و این هزاران شهید و جانباز و شهید مدافع حرم برای حفظ ارزش‌های انقلاب اسلامی ایثار کرده‌اند.

تفاوت دیگر حکومت اسلامی با سایر حکومت‌ها در بحث ولایت فقیه در این است که در انقلاب اسلامی حاکم اسلامی باید کسی باشد که بیشترین رابطه را با خداوند متعال و ائمه اطهار داشته باشد

---

1. سخنرانی مصباح یزدی، حوزه علمیه قم، 1389/1/23.

به همین دلیل بود که مردم با کوچک‌ترین اشاره هم به صحنه آمدند و چنین پیروزی را به ارمغان آوردند.

ویژگی دیگر که حکومت اسلامی را از سایر حکومت‌ها متمایز کرده است مردمی بودن حکومت اسلامی ایران است. اکثریت مردم به نظام جمهوری اسلامی رأی مثبت دارند و حضور همیشگی مردم در صحنه از ویژگی‌های بارز حکومت اسلامی است.

رهبر معظم انقلاب بر اساس آیات قرآن و روایات ائمه عمل می‌کنند و امروزه همه‌ی مردم جهان از جمله مسلمانان جهان چشم به حرف‌ها و سخنان ایشان دوخته‌اند و رهبری هم به مردم و مسلمانان تکیه کرده‌اند به همین دلیل است که دشمن از تمام امکانات و توطئه‌های خود در جهت جدایی مردم از رهبری استفاده می‌کند زیرا می‌داند رهبر وسیله‌ی هدایت و پیروزی مسلمانان و مردم ایران هستند. اینک حوزه‌های علمیه که بر آمده از این نظام هستند وظایفی را بر عهده دارند. باید بدانند کارهای نظام را بدون کم و کاستی و بدون سستی و تنبلی با صداقت ابلاغ کنند و تبیین ارزش‌های نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و تبیین مبانی و کارکردهای این انقلاب از دیگر وظایف حوزه‌های علمیه است.

جهاد تبیین امروز یکی از همین دستاوردها و کارکردهای انقلاب است و یکی از مهم‌ترین وظایف روحانیت و حوزه‌های علمیه جهاد تبیین است.

مقام معظم رهبری می‌فرمایند: اگر بنا باشد کارهایی که در این انقلاب و نظام انجام شده و اتفاقات خوبی که در این نظام رخ داده را بازگو نکنیم به دست فراموشی سپرده می‌شوند و فراموشی بدترین آفت جامعه‌ی اسلامی است.

بنابراین تبیین ارزش‌ها، مبانی نظام جمهوری اسلامی از وظایف ذاتی روحانیت و حوزه‌های علمیه می‌باشد.

## نتیجه‌گیری

رشد و بالندگی هر جامعه‌ای بستگی به زنده نگه داشتن ارزش‌های آن جامعه دارد. بی‌توجهی و غفلت از آن ارزش‌ها شکاف عمیقی را در جامعه ایجاد می‌کند. مهم‌ترین دلیل اصلاح جامعه توجه دادن آن جامعه به ارزش‌ها و بسیج آن‌ها علیه ضد ارزش‌ها می‌باشد.

ارزش‌ها همیشه انسان را به مسیر درست انسانی و اخلاقی راهنمایی می‌کنند بنابراین پاسداری از ارزش‌ها و دعوت مردم به حفظ و پاس داشتن آن به عهده‌ی حوزه‌های علمیه است آنان باید چنان ارزش‌ها را درست و با صداقت به مردم نشان دهند که مردم دسته دسته به سوی ارزش‌ها حرکت کنند و ضد ارزش‌ها را کنار بگذارند این کاری است مشکل و پیچیده اما قابل انجام است و از این وظایف حوزه‌های علمیه و روحانیت می‌باشد.

## فهرست منابع و مآخذ

\* قرآن کریم.

\* نهج البلاغه.

1. ابن بابویه، محمد بن علی، **عیون الأخبار الرضا**، تهران: نشر جهان، 1387.
2. \_\_\_\_\_، **معانی الاخبار**، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1403ق.
3. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، **تحف العقول**، قم: انتشارات جامعه مدرسین، 1404ق.
4. ابن فارس، احمد بن فارس، **مقاییس اللغة**، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، 1404ق.
5. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، بیروت، انتشارات دارصادر، 1996م.
6. ایزدهی، سجاد، **درآمدی بر ولایت فقیه**، قم: بی نا، بی تا.
7. آذری قمی، احمد، **قرآن و ولایت فقیه**، قم: انتشارات مؤسسه مطبوعاتی دارالعلم، 1370.
8. پیشه فرد، مصطفی جعفر، **چالش های فکری نظریه ولایت فقیه**، قم: بی نا، بی تا.
9. جوادی آملی، عبدالله، **ولایت فقیه، ولایت فقاقت و عدالت**، قم، انتشارات اسراء، 1389.
10. حر عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، قم: انتشارات موسسه آل البيت (علیهم السلام)، 1409ق.
11. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **مفردات الفاظ القرآن**، بیروت، انتشارات ذوی القربی، 1416ق.
12. زمخشری، محمود بن عمر، **أساس البلاغه**، بیروت: دارصادر، 1979م.
13. فراهیدی، خلیل، **ترتیب کتاب العین**، تحقیق مهدی المخزونی و ابراهیم السامرای، چاپ دوم، تهران، انتشارات اسوه، 1425م.
14. مطهری، مرتضی، **پیرامون انقلاب اسلامی**، تهران، انتشارات صدرا، بی تا.
15. مطیع، حسین، **اندیشه اسلامی 2 با رویکرد نیاز محور**، تهران: بی نا، بی تا.
16. موسوی خمینی، روح الله، **صحیفه ی نور**، تهران: بی نا، بی تا.
17. نراقی، فاضل، **عواید**، بی جا: بی نا، بی تا.

